

ביאורים

אחרי שפנה הרמח"ל אל שלמי הדעת שמבינים שמטרת חייהם היא השאיפה לשלמות בעבודת ה', פונה הרמח"ל אל המון העם קטני המעלה.

הרמח"ל מלמדנו שיעור נפלא בנוגע לאמרת חז"ל "מתוך שלא לשמה בא לשמה" [פסחים נ ע"ב]. לפעמים לא די בדיבור במילים גבוהות או דיבור על מטרות נעלות, אלא יש צורך להשתמש בכוחות ורצונות נמוכים שההדרכה הרגילה היא למאוס בהם. כדי לעורר את קטני המעלה, נדרש הרמח"ל לגייס מידה פחותה ביותר - הקנאה, מתוך הבנה שלפעמים יש צורך בשימוש בכוחות נמוכים על מנת להניע את האדם ולרוממו. דרישת ה' אף ברמה הנמוכה של 'לא לשמה' גם לה ערך גדול שיכול להביא את האדם לחיי עולם הבא.

הקנאה סותרת את מגמת העולם. מגמת העולם היא התרוממות, כל אחד נותן את חלקו ומסייע לחברו, אומה אחת מקדמת את השנייה. "איש את רעהו יעזור" (ישעיה א ו). בעל הקנאה מוכן להתעלות בעצמו, אך אינו לוקח חלק במהלך ההרמוני העולמי. מידה אנוכית זו צריכה להיעקר מהעולם, על כן "ורקב עצמות קנאה" (משלי יד ל) - סופו של הקנאי להיפסד.

הרמח"ל מלמדנו שיש מידה נמוכה מזו, 'הבטלה'. ה'קנאי' מכיר בצורך התרוממות העולם, אך אינו מוכן להשלים עם היותו במקום השני. לעומתו ה'בטלן', מבטא את העצירה והעמידה במקום. הפסק התהליך וההתעלות העולמית.

לכן, כדי לעקור את מידת הבטלה הפחותה, אנו מוכנים לגייס את חברתה שטובה ממנה במעט. העיקר שמגמת ההתקדמות תישאר. בסופו של תהליך, בזכות ההתקדמות נתרומם לתיקון המידות כולן.

הרחבות

• הלימוד שלא לשמה מקדש את הכוחות הנמוכים שבאדם

פי הנה עינינו הרואות כל עמל האדם להנשא. הרמח"ל מעודד אותנו להשתמש במידת הקנאה שבנו כדי להתרומם בעבודת ה'. למה נכון להשתמש בנטיות נמוכות לצורך עבודת ה'? נוכל לבאר זאת על פי דברי הרב קוק: "יש לפעמים תועלת ממה שתחילת עסק התורה הוא שלא לשמה, שעל ידי זה מתמזגת תשוקת הלימוד גם בהכחות הגופניים והדמיוניים, ואחר כך כשמתקדש האדם ועוסק בתורה לשמה, הכל עולה עמו." (שמונה קבצים ה, יא). הלימוד שלא לשמה מגרה את הכוחות הנמוכים שבאדם, וכך מעלה אותם. לדוגמה - כדי לעודד ילד קטן ללמוד אנו נותנים לו סוכרייה ומגרים את תאוות האכילה שלו, וכך מקשרים כוח זה אל לימוד התורה. השימוש בכוחות הנמוכים של האדם, כוח הגוף והדמיון, שהם המולידים את התאוות, לצורך עשיית דברים חיוביים, מחבר כוחות אלו לקיום התורה והמצוות. על פי הבנה זו, הלימוד שלא לשמה אינו רק אמצעי, אלא יש בו ערך מצד עצמו - קישור הכוחות הנמוכים שבאדם אל התורה והקדושה.

והנה יש מהפתיאים המבקשים רק להקל מעליהם שיאמרו, למה נגיע עצמנו בכל כך חסידות ופרישות? הלא די לנו שלא נהיה מהרשעים הנדונים בגיהנום, אנהנו לא נדחק עצמנו לכנס בגן-עדן - לפני ולפנים, אם לא יהיה לנו חלק גדול יהיה לנו חלק קטן, אנו די לנו בזה ולא נכביד על משאנו בעבור זאת.

אמנם שאלה אחת נשאל מהם, היוכלו כל כך על נקלה לסבל בעולם הזה, החולף, לראות אחד מחבריהם מכבד ומנשא יותר מהם ומושל עליהם, וכל-שכן אחד מעבדיהם או מן העניים הנבזים ושפלים בעיניהם, ולא יצטערו ולא יהיה דמם רותח בקרבם? לא, ודאי! כי הנה עינינו הרואות כל עמל האדם להנשא. על כל מי שיוכל ולשים מקומו בין הרמים יותר, כי היא קנאת איש מרעהו, ואם יראה חברו מתרומם והוא נשאר שפל, ודאי שמה שיסבל הוא מה שיכרח לסבלו, כי לא יוכל למנוע ולבבו יתעשש בקרבו.

מעתה, אם כך קשה עליהם להיות שפלים מזולתם במעלות המדמות והכוזבות, שאין השפלות גם אלא לפנים, ולא ההנשא אלא שווא ושקר, איה יוכלו לסבל שיארו עצמם שפלים יותר מאותם האנשים עצמם אשר הם עתה שפלים מהם? וזה במקום המעלה האמתית והיקר הנצחי, שאף על פי שעכשו אין מפירים אותו ואת ערכו, על כן לא יחושו עליו - אז בזמנו ודאי שיפירוהו לאמתו לצערם ולבשתם, ודאי שלא יהיה להם זה אלא צער גדול ונצחי.

הרי לך, שאין הסבלנות הזה אשר הם דורשים לעצמם להקל מהם חמור העבודה, אלא פתוי כוזב שמופתה יצרם אותם, ולא דבר אמתי כלל. וכבר לא היה מקום לפתוי זה להם לולי היו רואים אמתת הענין, אבל לפי שאין מבקשים אותו, והולכים ושוגים לרצונם, הנה לא יוסר מהם פתוים עד הזמן אשר לא יועיל להם, כי לא יהיה עוד בידם לתקן את אשר שחתו.

והוא מה שאמר שלמה המלך עליו השלום (קהלת ט, י), "כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וגו', והיננו, כי מה שאין האדם עושה עד שהכח מסור בידו מבורא, הוא הכח הבחירי המסור לו כל מי חיו, שהוא בהם בחירי ומצנה לעשות, הנה לא יוכל לעשותו עוד בקרב ובשאלו, שאין הכח הזה עוד בידו, כי מי שלא הרבה מעשים טובים בחייו, אי אפשר לו לעשותם אחריו כן. ומי שלא חשב חשבון מעשיו, לא יהיה לו זמן לחשבו אז. ומי שלא התחכם בעולם הזה, לא יתחכם בקבר, וזהו שאמר (שם), "כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שמה".

